

Чебан Олександр Якович

Фактор стратегічної культури в ядерних переговорах Ірану зі США

УДК 327(55):623.454.8.001.25(043.5)
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-1.20>

Чебан Олександр Якович
кандидат політичних наук,
науковий співробітник
Одеського центру з питань
нерозповсюдження
вул. Французький бульвар, 24/26,
Одеса, Україна

Актуальність дослідження зумовлена тим, що іранська ядерна програма залишається упродовж доволі тривалого часу однією з найгостріших проблем сучасної світової політики. Дипломатія є найбільш ефективним методом врегулювання цієї проблеми, але переговори з Іраном, як правило, проходили дуже непросто, оскільки США та їх союзники часто не враховували особливості іранської стратегічної культури, тобто ментальності іранських політичних лідерів та їхньої типової манери ведення політики щодо стратегічно важливих питань. Тому метою статті є уточнити визначення поняття «стратегічна культура» та дослідити її вплив на ядерну політику Ірану. Під час роботи над дослідженням були застосовані історичний метод, а також методи порівняльного та системного аналізу. Результатом дослідження стало виявлення того, що стратегічна культура Ірану поєднує в собі такі взаємно суперечливі риси, як прагматизм та радикалізм у проведінні зовнішньої та ядерної політики. Саме через вплив цих суперечливих рис іранської стратегічної культури останніми роками Іран пройшов драматичну еволюцію від агресивної відмови від будь-яких поступок щодо своєї ядерної програми у другій половині 2000-х та на початку 2010-х років до ефективного виконання передбачених ядерною угодою обмежень у 2016–2019 роках, після чого Іран знову почав проводити конфронтаційну і ризиковану політику. У результаті дослідження було зроблено висновок, що для того, щоб спонукати Іран до повернення до виконання ядерної угоди (або Спільного всеосяжного плану дій), Сполученим Штатам доведеться враховувати такі риси іранської стратегічної культури, як готовність до ризиків та побоювання втратити лице і зашкодити своєму престижу. Тому ще одним результатом дослідження став висновок, що Сполученим Штатам, беручи до уваги вищевказані риси іранської стратегічної культури, варто проводити переговори з Іраном у багатосторонньому форматі, уникати силових провокацій щодо цієї країни та не заперечувати проти бажання Тегерану зберегти деякі передові ядерні технології.

Ключові слова: ядерна програма Ірану, стратегічна культура, Спільний всеосяжний план дій (СВПД), ядерна політика, американо-іранські відносини.

Вступ. Ядерна програма Ірану впродовж доволі тривалого часу залишається однією з найактуальніших проблем міжнародних відносин. Переговори щодо врегулювання цієї проблеми у 2013–2015 роках проходили дуже непросто, і це пов'язано істотно з особливостями іранської ментальності та манери поводитися в критичних для національної безпеки питаннях, тобто специфікою іранської стратегічної культури, яку не завжди враховували США. Після виходу США та Ірану з досягнутої у 2015 році ядерної угоди, або Спільного всеосяжного плану дій (СВПД), який на короткий час суттєво обмежив масштаби іранської ядерної програми, ця проблема знову стала однією з найактуальніших у світовій політиці. Як вбачається, спроби адміністрації президента США Д. Трампа та європейських країн врегулювати конфлікт з Іраном у 2019 році закінчилися провалом саме через нездатність врахувати специфіку іранської стратегічної культури. Нова американська президентська адміністрація Дж. Байдена заявила про свою готовність відновити переговори з Іраном щодо обмеження його ядерної програми, і в цих умовах знову набуває особливої актуальності фактор стратегічної культури Ірану, який варто враховувати для досягнення позитивного результату зусиль країн НАТО та інших впливових акторів міжнародних відносин щодо врегулювання проблеми іранської ядерної програми.

Мета та завдання. Мета статті полягає в тому, щоб уточнити варіанти трактування поняття «стратегічна культура» та дослідити її вплив на ядерну політику Ірану. Ця мета досягалася через виконання дослідницьких завдань: визначити, яку специфіку набували в минулому переговори з Іраном щодо обмеження його ядерної програми у зв'язку з особливостями іранської стратегічної культури, а також проаналізувати, яка переговорна стратегія щодо Ірану може бути найбільш ефективною за умови врахування фактору іранської стратегічної культури.

Методи дослідження. Під час роботи над статтею застосовувався метод порівняльного аналізу для порівняння особливостей іранської стратегічної культури з ментальністю лідерів США. Історичний метод було використано для аналізу еволюції іранської стратегічної культури. Також застосовувався метод системного аналізу, оскільки блок США та їх союзників можна розглядати як систему, яка змушена реагувати на такий безпековий виклик із боку зовнішнього середовища, що оточує цю систему, як іранська ядерна програма.

Результати. Перш за все необхідно прояснити, що саме мається на увазі під терміном «стратегічна культура». У вітчизняній науці цей термін поки не набув надто великого поширення, хоча деякі ґрунтовні дослідження на цю тему вже були проведені співробітниками кафедри міжнародних

відносин (П. Сіновець, О. Брусиловська, В. Дубовик та інші) Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, які опублікували колективну монографію про українську стратегічну культуру [5]. Також стратегічну культуру вивчають такі українські дослідниці, як А. Возович та О. Юрченко [3]. Тим не менше для східноєвропейських вчених поки більш звичними є поняття «менталітет», «політична культура» тощо. Однак, як видається, ці терміни не завжди точно здатні охарактеризувати національну специфіку політики щодо стратегічно важливих питань (таких, наприклад, як набуття ядерної зброї чи розвиток ракетно-космічної програми). Тому в західній науці популярним став термін «стратегічна культура». Найбільш вдалим вважається визначення цього терміна американським дослідником М. Ейзенштадтом, який вважає, що стратегічна культура – це сукупність світоглядних уявлень, ідей та типів поведінки, які витікають зі спільного досвіду та історії і які формують колективну ідентичність та відношення до інших груп, а також визначають характерні засоби для досягнення безпекових цілей [8, с. 12].

Стратегічна культура, як правило, характеризує також ті риси менталітету окремо взятої нації, які можуть вплинути на формування рішення держави про набуття чи відмову від ядерної зброї, на спосіб поведінки держави на міжнародній арені після набуття ядерної зброї, а також на характер використання державою неядерних засобів стримування під час проведення нею своєї безпекової стратегії.

Феномен стратегічної культури детально досліджувався в працях таких дослідників, як Дж. Джонсон, Д. Хоулет, Дж. Лантіс [15] та інші.

Таким чином, у процесі вивчення стратегічної культури Ірану варто брати до уваги культурні традиції, релігійно-ідеологічну орієнтацію правлячого режиму, а також нещодавню воєнну історію країни.

На формування іранської стратегічної культури також впливає складна система влади в країні, яка сформувалася після Ісламської революції 1979 р. Паралельне співіснування традиційних демократичних та революційних теократичних інституцій (президент та духовний лідер; Меджліс і Рада стражів; юридичні та спеціальні релігійні суди; регулярні війська і Корпус стражів ісламської революції) ускладнює розуміння механізму прийняття рішень в Ісламській Республіці Іран (ІРІ), який часто незрозумілий навіть для тих, хто в цих механізмах задіяний. Така невизначеність впливає і на характер іранської стратегічної культури [30, р. 93].

На думку М. Ейзенштадта, для розуміння іранської стратегічної культури необхідно виходити із трьох головних принципів:

1) ніщо в Ірані є таким, як здається на перший погляд. Часто неможливо чітко визначити наміри іранських керівників, відносини між гілками влади та процес прийняття рішень;

2) ніщо в Ірані не варто сприймати в чорно-білих кольорах; як правило, домінують двозначність і відтінки сірого кольору. Це є визначальною характеристикою іранської стратегічної культури, а також відображенням того факту, що невизначеність використовується режимом як стратегема, щоб ввести в оману ворогів;

3) стратегічна культура Ірану характеризується численними суперечностями і парадоксами. Не варто шукати узгодженості там, де її немає [8, р. 3].

Виходячи з першого із означених вище трьох базових принципів, М. Ейзенштадт ставить під сумнів доволі поширене уявлення про те, що іранці є нацією мучеників, як стверджував засновник та перший верховний лідер Ісламської Республіки Іран (ІРІ) аятола Хомейні [22]. Таке уявлення базується на тому, що шиїтська релігійна доктрина є центральною в офіційній ідеології ІРІ. Ця доктрина полягає в релігійній абсолютизації страждання і мучеництва [14, с. 36]. Тому Іран часто здається нерациональною державою, до якої неможливо застосувати категорії класичного стримування, оскільки в неї надзвичайно високий «больовий поріг» і керується вона скоріше релігійними імперативами, ніж прагматичними міркуваннями про шляхи збільшення потужності держави та її захисту [29, с. 42].

Іранські високопосадовці підтримували сприйняття іміджу Ірану як країни мучеників. Культивування такого сприйняття допомагало консолідувати націю довкола правлячого режиму, залякати ворогів країни та підвищити поріг стримування Ірану [8, р. 12].

Як зазначає М. Ейзенштадт, у перші роки після Ісламської революції іранці справді були пройняті релігійним ентузіазмом і прагнули важких страждань, великих жертв, нехтували масштабними втратами. Тому вони підтримали рішення аятоли Хомейні відмовитися від нагоди припинити криваву війну з Іраком у 1982 році на умовах відновлення довоєнного статус-кво [13]. Однак згодом революційний ентузіазм почав вичерпуватися, особливо коли стало ясно, що війна затягується, і виграти її неможливо. В іранському суспільстві наростало розчарування з приводу цієї війни, і владі дедалі важче ставало залучати добровольців на фронт. Тому багато представників правлячого іранського духовенства дійшли висновку, що війну необхідно завершувати. Внаслідок цього в липні 1988 року з Іраком було укладено угоду про припинення вогню на умовах відновлення довоєнного статус-кво [22].

З часу закінчення ірано-іракської війни Іран проводив досить обережну і зважену зовнішню політику, уникаючи прямої конфронтації. Для проведення силових акцій Іран використовував або залежні терористичні організації (ліванська Хезболла) [2], або таємні диверсії, які давали змогу заперечувати участь Ірану в них і таким чином

мінімізували ризик [1]. Така поведінка може свідчити про здатність Тегерану вдаватись до раціональних розрахунків і до адекватних оцінок відносин між центрами сили у світі, що запобігає перетин Іраном так званих «червоних ліній» [9, с. 4].

Проведення такої обережної політики особливо чітко проявилось в Ірані після смерті засновника ІРІ та її першого верховного лідера (рахбара) аятоли Хомейні у 1989 році. Так, під час шиїтського повстання у Іраку в 1991 році, захоплення пакистанського міста Мазар-е-Шаріф афганськими талібами у 1998 році (що призвело до убивства 8 іранських дипломатів та журналіста, а також до масових катувань тисяч хозарів, що сповідували шиїзм), війни Ізраїлю з ліванською Хезболлою у 2006 році, зрештою, під час придушення шиїтського повстання у Бахрейні в 2011 році Іран, по суті, кидав своїх шиїтських єдиновірців напризволяще, не ризикуючи надавати їм допомогу, що втягнуло б Іран у дорогу і небезпечну авантюру [9, с. 5]. До цього списку можна також додати атаку іранцями військової бази США в Іраку в січні 2020 року, яку Тегеран був змушений провести як реакцію на відверто провокаційне убивство американським безпілотником іранського генерала К. Солеймані. Як відомо, Іран здійснив ракетний удар по американській базі в такий спосіб, що жоден американський солдат не загинув, і тому президент Д. Трамп отримав підстави відмовитися від подальшої збройної ескалації [12].

У всіх цих кризах ІРІ показала, що вона не є нечутливою до ризиків і втрат. Таке неприйняття високих ризиків цілком відповідає практичній вигоді та інтересам правлячого у Тегерані режиму. У класичній теорії міжнародних відносин таку прагматичну політику, спрямовану на захист національних інтересів, називають *raison d'etate*. В іранській інтерпретації цей принцип звучить як «масляхат» (інтереси), і був він запроваджений засновником ІРІ аятолою Хомейні. У серії своїх листів до тодішнього президента і майбутнього духовного лідера Алі Хаменеї та до Ради Страхів у грудні 1987 та січні 1988 року аятола Хомейні писав, що заради виживання режиму іранські лідери навіть мають право порушити п'ять основоположних принципів («стовпів») ісламської віри, якщо цього вимагатиме кризова ситуація [9, с. 5].

Важливою складовою частиною, що впливає на формування стратегічної культури Ірану, є воєнне планування. На думку М. Ейзенштадта, з якою можна погодитися, воєнне планування в ІРІ виходить із 3 принципових факторів:

1) необхідність перетворення Ірану на регіональну наддержаву, що здатна проєктувати свій вплив по всьому близькосхідному регіоні та за його межами;

2) необхідність стримувати різноманітні загрози для запобігання трагічному провалу стримування, що призвело до нападу Іраку на Іран у 1980 році;

3) прагнення досягти самодостатності у всіх сферах національного життя, що є фундаментальною метою Ісламської революції [9, с. 6–11].

Перший фактор статусу та впливу зумовлюється тим, що іранське керівництво вірить у те, що ІРІ відіграє ключову роль у глобальних справах як носій революційного ісламу та захисник пригноблених мусульман (і навіть немусульман) будь-де. Відповідно, іранські лідери вірять у те, що доля «умми» (ісламської спільноти) залежить від спроможності Ірану трансформуватися в глобальну державу, яка здатна захистити та просувати інтереси цієї спільноти. Це сприйняття також призводить до того, що Тегеран підтримує радикальні ісламські рухи по всьому Близькому Сходу з метою підірвати вплив США у регіоні, переформатувати міжнародну обстановку в такий спосіб, щоб вона відповідала іранським інтересам [18, с. 49].

Цей ісламський універсалізм приречений на нелегке співіснування з іранським націоналізмом, який покладається перш за все на прагматичний принцип «масляхат» і прагнення зменшити ризики, пов'язані з необхідністю реалізувати універсалістичну тенденцію захищати ісламську «умму». Напружене протистояння між універсалістичним ісламізмом та прагматичним націоналізмом продовжується в Ірані і у XXI столітті [24].

Іранські лідери упевнені в тому, що Іран має бути лідером регіону з огляду на географічні, демографічні та ресурсні фактори. Це викликає бажання досягти воєнного контролю над регіоном Перської затоки, що своєю чергою має призвести до здатності Ірану захищати свої життєві інтереси і відстоювати свої права перед суперниками в регіоні, такими як Саудівська Аравія та Сполучені Штати. Іранське керівництво вірить у те, що система міжнародних відносин, яка виникла після Другої світової війни і зафіксувала домінування США, нині перебуває в кризі, що США є державою, яка перебуває у стані занепаду, в той час як Іран є зростаючою державою [9, с. 7].

Другий із вищезгаданих базових принципів, які визначають воєнне планування в Ірані, зводиться до стримування й оборони. Бажання зміцнити здатність Ірану до стримування ворогів формує відповідну мотивацію його зовнішньої політики. У різні часи ІРІ мала зіткнення з реальними та надуманими загрозами з боку Іраку, США та Ізраїлю. Тобто загрози йшли з заходу (Ірак та Ізраїль) та півдня (воєнно-морські сили США в Перській затоці). Тегеран також довгий час остерігався американських спроб оточити Іран для його стримування шляхом проведення кампаній в Іраку та Афганістані. Певну загрозу для Ірану становить і ядерний Пакистан.

Третій елемент воєнного планування Ірану, який полягає у прагненні набути самодостатність, зумовлюється тим, що Іран є «стратегічно

самотньою» країною, в якій відсутні надійні союзники і яка не перебуває під протекцією наддержави [9, с. 2]. Така ситуація зумовлюється частково тим, що Іран як країна з переважаючим перським та шіїтським населенням оточена сунітами – пакистанцями, арабами та турками (тобто від сусідів Іран відрізняють як національні, так і релігійні відмінності). Також така «стратегічна самотність» зумовлюється тим, що з часів Ісламської революції 1979 року Іран часто проводив радикальну політику, яка консолідувала його сусідів проти нього і призводила до його міжнародної ізоляції.

Як наслідок, Іран почав намагатися розвивати власну воєнну промисловість, для того щоб скоротити свою залежність від іноземних поставок зброї. Аналогічно бажання досягти самодостатності є, скоріше, одним із факторів, що стимулює розвиток іранської ядерної програми.

Вище говорилось про те, що Іран частіше за все був схильний проводити обережну політику, і на підставі цього можна зробити висновок, що Іран навряд чи зважить на такий ризикований крок, як набуття ядерної зброї. Проте іноді Іран все-таки демонстрував свою здатність іти на ризик, як показали, зокрема чисельні захоплення Тегераном іноземних торгових суден у Перській затоці і ракетна атака на нафтову інфраструктуру Саудівської Аравії у 2019 році [28]. У цих та інших епізодах Ірану пощастило уникнути ескалації конфлікту, однак насправді в цих випадках Іран винятково зі своєї вини впритул наближався до загрози масштабної війни з недружніми країнами з неминучими великими втратами. Ці доволі нераціональні акції можуть свідчити про те, що в стратегічній культурі іранців є такі риси, які все-таки можуть змусити Іран вдаватися до дуже ризикованих дій, навіть якщо це загрожуватиме конфліктом із великими матеріальними або навіть людськими жертвами.

Іранське керівництво усвідомлює, що іноді його занадто ризиковані дії можуть спровокувати масштабний конфлікт, і як один із засобів підготовки до такого конфлікту режим аятол упродовж тривалого часу намагався «ісламізувати» служби безпеки, культивуючи ідеали мучеництва, опору та джихаду [11, с. 4].

Вище уже зазначалося, що ці ідеали знайшли позитивний відгук в іранському суспільстві на початку ірано-іракської війни, але потім вони втрачали популярність. Нині ідеали мучеництва, опору та джихаду не користуються широкою підтримкою, і це підтверджується періодичними масовими протестами в Ірані, зокрема останніми протестами на рубежі 2019–2020 років, коли іранці масово виходили на вулиці міст із закличками скинути режим аятол та відмовитися від пропагованих ним ідеалів [6]. Хоча ці протести були жорстоко придушені іранською владою, однак вони засвідчили, що більшість іранців не готові до страждань і мучени-

цтва та керуються більш прагматичними міркуваннями про необхідність зняття з Ірану санкцій і відновлення економічної активності.

Тим не менше нечисленна, але впливова частина іранського суспільства, представлена в таких ключових інституціях, як Корпус стражів Ісламської революції (КСІР) та народне ополчення Басідж, все-таки поділяє названі вище ідеали мучеництва [11, с. 5], які завдяки цим впливовим в Ірані воєнізованим формуванням та шіїтським клерикалам здійснюють певний вплив на переговори Ірану із західними державами щодо обмеження його ядерної програми.

Таким чином, іранська стратегічна культура утворювалася під впливом двох суперечливих тенденцій: з одного боку, це формування прагматичного і обережного підходу до зовнішньої та ядерної політики, а з іншого – прагнення реалізувати лідерські амбіції Ірану в близькосхідному регіоні і у всьому ісламському світі навіть попри високі ризики. Більш обережного підходу дотримуються так звані реформісти – група іранських політиків, які виступають за покращення відносин із Заходом та дотримуються порівняно ліберальних поглядів. Чинний президент Хасан Рухані та його прихильники представляють табір поміркованих реформістів, яким протистоять доволі радикально налаштовані консерватори, що виступають проти поступок Ірану в питаннях ядерної програми і підтримують нарощування конфронтації зі США та іншими західними країнами попри неминучі ризики, які з цим пов'язані [10]. Таким чином, реформісти та консерватори уособлюють дві взаємно суперечливі риси іранської стратегічної культури – прагматизм та радикалізм.

Ця суперечливість проявлялася і під час переговорів Ірану з західними державами щодо ядерних питань. Наприклад, ще у 2009 році Іран майже погодився з пропозицією «євротрійки» (Британія, Німеччина та Франція) збагачувати уран на території третіх країн, але в останній момент відмовився від неї [19]. Протягом усього президентства Махмуда Ахмадінеджада у 2005–2013 роках Іран так і не погодився на жодний запропонований йому варіант компромісу у питанні ядерної програми, незважаючи на спроби реформістів переконати консерваторів піти на поступки. Непрості і тривалі переговори щодо досягнення СВГД у 2013–2015 роках також зазнали впливу протистояння між іранськими прагматиками та радикалами [17]. Як відомо, в Ірані у підсумку переміг прагматичний підхід, оскільки Іран не тільки підписав СВГД у 2015 році, а й сумлінно його виконував у 2016–2019 роках, як неодноразово підтверджували інспектори Міжнародної агенції з атомної енергії (МАГАТЕ) [27].

Однак вихід США з СВГД у 2018 році і подальші убивства двох впливових іранських діячів –

генерала К. Солеймані та ядерного фізика М. Фахрізаде у 2020 році сприяли значному посиленню радикальних тенденцій в іранській ядерній політиці. Консерватори здобули переконливу перемогу на парламентських виборах у лютому 2020 року та, скоріше за все, зуміють виграти і президентські вибори влітку 2021 року [4]. Щоправда, згадані масові протести проти режиму незадовго до тріумфальних для консерваторів парламентських виборів засвідчили, що більшість іранців не підтримують як реформістів, так і консерваторів. Однак відсутність третьої сили, яка представляла б справжні інтереси простого населення, та провал спроб реформістів відновити економіку шляхом покращення відносин із Заходом, сприяє зміцненню позицій радикальних політичних сил в Ірані. Тому в найближчому майбутньому на ядерну політику Ірану, скоріше, впливатимуть перш за все такі риси іранської стратегічної культури, як готовність до високих ризиків заради збереження престижу і набуття статусу регіонального лідера. Цю специфіку іранської стратегічної культури Сполученим Штатам та їхнім європейським союзникам доведеться брати до уваги під час спроб домовитися про чергові обмеження іранської ядерної програми.

Проте, як видається, західні лідери, навпаки, часто не враховують відмінності іранської стратегічної культури від культури західних країн, і яскравим прикладом цього є невдалі спроби організувати прямі переговори між іранським президентом Х. Рухані та його американським візаві Д. Трампом під час сесії Генеральної асамблеї ООН у Нью-Йорку у вересні 2019 року. Як організатори і посередники переговорів між іранським та американським президентами спробували виступити британський та французький лідери Б. Джонсон та Е. Макрон відповідно, які попередньо провели розмови і з Д. Трампом, і з Х. Рухані, а після цього організували прямий телефонний зв'язок між номерами обох президентів у нью-йоркському готелі, де зупинилися світові лідери-учасники Генасамблеї. Проте, зрештою, Х. Рухані просто відмовився відповісти на телефонний дзвінок Д. Трампа [21]. Як видається, західним лідерам варто було усвідомлювати, що їх спроба із самого початку була приречена на провал, адже прямі переговори іранського високопосадовця з американським президентом суперечили б духу іранської стратегічної культури, оскільки для Ірану є неприйнятним проводити прямі двосторонні переговори з країною, яка, на його думку, зіграла дуже негативну роль у його історії. До того ж, не варто забувати, що президент Рухані уже мав негативний досвід прямого телефонного спілкування з американським колегою у 2013 році, коли на іншому засіданні Генасамблеї ООН він поговорив із тодішнім президентом США Б. Обамою [16]. Унаслідок цього Рухані дуже критикували впливові іранські політики після його

повернення до Тегерану, хоча у 2013 році американо-іранські відносини були куди менш напруженими, ніж у 2019 році [26].

Безперспективність прямих двосторонніх переговорів між США та Іраном слід усвідомлювати і новій президентській адміністрації Дж. Байдена. Іран неодноразово чітко давав зрозуміти, що вести переговори з США він готовий лише у багатосторонньому форматі (наприклад, у рамках комісії з виконання СВПД), а пряме двостороннє спілкування з Вашингтоном є категорично неприйнятним для Тегерану [23].

Також американській президентській адміністрації під час ядерних переговорів з Іраном доведеться враховувати таку рису іранської стратегічної культури, як бажання стати лідером близькосхідного регіону та ісламського світу. Звичайно, США навряд чи погодяться на реалізацію гегемоністських амбіцій Іраном, який підтримує воєнізовані антиамериканські та/або антиізраїльські групи в Іраку, Сирії, Лівані та Ємені [18, с. 49]. Однак адміністрація Дж. Байдена може визнати право Ірану на те, щоб бути регіональним лідером у галузі науки, як це зробила адміністрація Барака Обами, яка не стала заперечувати проти володіння Іраном такою передовою ядерною технологією, як збагачення урану, яку жодна інша країна Близького Сходу поки ще не освоїла. Вимоги до Ірану відмовитися від використання цієї технології, які висували адміністрації Дж.У. Буша та Д. Трампа, не привели до позитивного результату, однак суворий контроль за проведенням збагачення урану з боку Міжнародної агенції з атомної енергії (МАГАТЕ) є прийнятним для Ірану, як неодноразово нагадували у Тегерані [25].

Нарешті, у процесі проведення політики щодо іранської ядерної програми Сполученим Штатам, на наш погляд, слід також враховувати вище перелічені риси стратегічної культури Ірану, які пов'язані з воєнним плануванням. Як уже зазначалося, Іран неодноразово продемонстрував свою здатність проводити ризиковані дії, однак при цьому він все одно не переступав певні «червоні лінії», наприклад, не вдавався до відкритого убивства американських військових. Натомість адміністрація Д. Трампа не приховувала своєї прямої залученості до вбивства відомого іранського генерала К. Солеймані на початку 2020 року [20], тобто США проводили щодо Ірану ще більш жорсткі та ризиковані акції, ніж Іран щодо США. Тому вбачається необхідним для американської адміністрації уникати занадто провокаційних акцій проти Ірану. Імовірно, що США та Ірану було б краще взяти на себе взаємні зобов'язання більше не проводити силових акцій один проти одного, і виконання цих зобов'язань могло б стати умовою для послаблення американських економічних санкцій проти ІРІ.

Висновки. Таким чином, стратегічна культура Ірану є сукупністю світоглядних уявлень, які впливають на іранську політику, особливо на ті її сфери, які пов'язані зі стратегічно важливими питаннями. Іранська стратегічна культура поєднує в собі такі взаємно суперечливі риси, як прагматизм та радикалізм у проведенні зовнішньої та ядерної політики. Через таку суперечливість стратегічної культури упродовж останніх років іранські лідери коливалися від категоричної відмови поступатися в ядерних питаннях до ефективного проведення компромісної ядерної політики, після чого почалося чергове загострення конфронтації із західними країнами через ядерну програму. Щоб захопити Іран до повернення до СВГД, Сполученим Штатам доведеться враховувати такі риси іранської стратегічної культури, як готовність до ризиків та побоювання зашкодити своєму національному престижу. Тому Сполученим Штатам, беручи до уваги вищевказані риси іранської стратегічної культури, слід проводити переговори з Іраном у багатосторонньому форматі, уникати силових провокацій щодо цієї країни та не заперечувати проти бажання Тегерану зберегти деякі передові ядерні технології, зокрема збагачення урану під контролем МАГАТЕ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондарь Ю.М. Войска специального назначения Вооруженных Сил Ирана. *Институт Ближнего Востока*. 2013. 3 апреля. URL: <http://www.iimes.ru/?p=17191>
2. Бондарь Ю.М. Специальные службы Ирана. *Институт Ближнего Востока*. 2013. 31 марта. URL: <http://www.iimes.ru/?p=17164>
3. Вовоч А., Юрченко О. Стратегічна культура: вступ. *Adastra Think Tank*. 2020. 14 квітня. URL: <https://adastra.org.ua/blog/strategichna-kultura-vstup>
4. Сажин В.И. Иран: итоги 2020 и перспективы 2021. *Международная жизнь*. 2020. 29 декабря. URL: <https://interaffairs.ru/news/show/28604>
5. Стратегічна культура та зовнішня політика України : монографія / за заг. редакцією І.М. Ковалю, О.І. Брусиловської, В.А. Дубовика. Одеса : Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2017. 264 с.
6. At least 7,000 people reportedly arrested in Iran protests, says UN. *Guardian*. 2019. 6 December. URL: <https://www.theguardian.com/world/2019/dec/06/at-least-7000-people-reportedly-arrested-in-iran-protests-says-un>
7. Doucet L. Legacy of Iran-Iraq war lives on. *BBC News*. 2015. 5 October. URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-34444337>
8. Eisenstadt M. The Strategic Culture of the Islamic Republic of Iran: Operational and Policy Implications. *Middle East Studies Monographs*. 2011. No. 1. 86 p.
9. Eisenstadt M. The Strategic Culture of the Islamic Republic of Iran. Religion, Expediency, and Soft Power in an Era of Disruptive Change. *Middle East Studies Monographs*. 2015. No. 7. 54 p. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/media/2293?disposition=inline>
10. Geranmayeh E. Reviving the revolutionaries: How Trump's maximum pressure is shifting Iran's domestic politics. *European Council on Foreign Relations*. 2020. 23 June. URL: https://www.ecfr.eu/publications/summary/reviving_the_revolutionaries_how_trumps_maximum_pressure_is_shifting_irans
11. Haghshenass F. Iran's Doctrine of Asymmetric Naval Warfare. Washington: Washington Institute for Near East Policy, 2008. 30 p. URL: <https://www.middleeasttransparent.com/IMG/pdf/PolicyFocus87.pdf>
12. Iran attack: US troops targeted with ballistic missiles. *BBC News*. 2020. 8 January. URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-51028954>
13. Iran Rejects Iraq's Call For Cease-fire. *The New York Times*. 1982. 13 June. P. 2.
14. Kifner J. Iran: Obsessed With Martyrdom. *The New York Times*. 1984. 16 December. P. 36.
15. Lantis J.S., Howlett D. Strategic Culture. *Strategy in the Contemporary World* : collective monograph / edited by John Baylis, James J. Wirtz, Colin S. Gray, and Eliot Cohen. Oxford: Oxford University Press, 2007. P. 82–100.
16. Mason J., Charbonneau L. Obama, Iran's Rouhani hold historic phone call. *Reuters*. 2013. 28 September. URL: <https://www.reuters.com/article/us-un-assembly-iran-idUSBRE98Q16S20130928>
17. Mohseni P. The domestic implications of the interim deal for Iran. *Belfer Center*. 2013. 6 December. URL: <https://www.belfercenter.org/publication/domestic-implications-interim-deal-iran>
18. National Security Strategy of the United States of America. December 2017. 56 p. URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905-2.pdf>
19. Official Proposals on the Iranian Nuclear Issue, 2003–2013. URL: https://www.armscontrol.org/factsheets/Iran_Nuclear_Proposals
20. Rennenkampff M. Killing Soleimani: How Trump united Iran against America. *The Hill*. 2020. 6 January. URL: <https://thehill.com/opinion/national-security/476919-killing-soleimani-how-trump-united-iran-against-america>
21. Rouhani reportedly refused to take call with Trump and Macron during UN stay. *The Guardian*. 2019. 30 September. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2019/sep/30/rouhani-reportedly-refused-to-take-call-with-trump-and-macron-during-un-stay>
22. Sciolino E. Persian Mirrors: The Elusive Face of Iran. New York: Free press, 2000. 402 p. URL: <https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/tehran/inside/martyrs.html>
23. Supreme leader says Iran won't negotiate with US. *Associated Press*. 2020. 31 July. URL: <https://apnews.com/article/iran-middle-east-north-korea-alikhamenei-tehran-af4c89d14274f85e59b1e35e7d462c98>
24. Tait R. Iranian President's New 'Religious-Nationalism' Alienates Hard-Line Constituency. URL: http://www.rferl.org/content/Iranian_Presidents_New_ReligiousNationalism_Alienates_HardLine_Constituency/2131415.html
25. Tehran says ready to return to full compliance with JCPOA if next U.S. admin honors the deal. *Tehran Times*. 2020. 18 November. URL: <https://www.tehrantimes.com/news/454800/Tehran-says-ready-to-return-to-full-compliance-with-JCPOA-if>

26. Tisdall S. Hassan Rouhani faces growing criticism in Iran over nuclear talks. 2014. 4 May. URL: <https://www.theguardian.com/world/2014/may/04/hassan-rouhani-iran-nuclear-talks>

27. Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015). Report by the Director General. IAEA Board of Governors. GOV/2019/21. 31 May 2019. 6 p. URL: <https://www.iaea.org/sites/default/files/19/06/gov2019-21.pdf>

28. Wainer D. Missiles in 2019 Saudi Oil Attacks Came From Iran, UN Says. *Bloomberg*. 2020. 12 June. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-06-12/missiles-used-in-saudi-attacks-last-year-came-from-iran-un-says>

29. Ward S.R. Iran's Challenging Victory Narrative. *Historically Speaking*. 2009. Vol. 10, № 3. P. 41–49.

30. Ziemke C. E. The National Myth and Strategic Personality of Iran: A Counterproliferation Perspective. *The Coming Crisis: Nuclear Proliferation, US Interests and World Order?* : collective monograph / edited by V.A. Utgoff. Cambridge: The MIT Press, 2000. P. 87–95.

REFERENCES:

1. Bondar Y.M. Voyska spetsyalnogo naznacheniya voruzhennykh sil Irana [The special forces of Iran's Armed Forces]. *The Middle East Institute*. 2013. 3 April. URL: <http://www.iimes.ru/?p=17191> [in Russian].

2. Bondar Y.M. Spetsialnye sluzhby Irana. [Iran's special services]. *The Middle East Institute*. 2013. 31 March. URL: <http://www.iimes.ru/?p=17164> [in Russian].

3. Vozovich A., Yurchenko O. Stratehichna kultura: vstup [Strategic Culture: Introduction]. *Adastra Think Tank*. 2020. 14 April. URL: <https://adastra.org.ua/blog/strategichna-kultura-vstup> [in Ukrainian].

4. Sazhin V.I. Iran: itogi 2020 i perspektivy 2021 [Iran: final results of 2020 and prospects for 2021]. *International Affairs*. 2020. 29 December. URL: <https://interaffairs.ru/news/show/28604> [in Russian].

5. Strategic culture and foreign policy of Ukraine : monograph / edited by I.M. Koval, O.I. Brusylovska, V.A. Dubovyk. Odessa : Odessa I.I. Mechnikov National University, 2017. 264 p. [in Ukrainian].

6. At least 7,000 people reportedly arrested in Iran protests, says UN. *Guardian*. 2019. 6 December. URL: <https://www.theguardian.com/world/2019/dec/06/at-least-7000-people-reportedly-arrested-in-iran-protests-says-un>

7. Doucet L. Legacy of Iran-Iraq war lives on. *BBC News*. 2015. 5 October. URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-34444337>

8. Eisenstadt M. The Strategic Culture of the Islamic Republic of Iran: Operational and Policy Implications. *Middle East Studies Monographs*. 2011. No. 1. 86 p.

9. Eisenstadt M. The Strategic Culture of the Islamic Republic of Iran. Religion, Expediency, and Soft Power in an Era of Disruptive Change. *Middle East Studies Monographs*. 2015. No. 7. 54 p. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/media/2293?disposition=inline>

10. Geranmayeh E. Reviving the revolutionaries: How Trump's maximum pressure is shifting Iran's

domestic politics. *European Council on Foreign Relations*. 2020. 23 June. URL: https://www.ecfr.eu/publications/summary/reviving_the_revolutionaries_how_trumps_maximum_pressure_is_shifting_irans

11. Haghshenass F. Iran's Doctrine of Asymmetric Naval Warfare. Washington: Washington Institute for Near East Policy, 2008. 30 p. URL: <https://www.middleeasttransparent.com/IMG/pdf/PolicyFocus87.pdf>

12. Iran attack: US troops targeted with ballistic missiles. *BBC News*. 2020. 8 January. URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-51028954>

13. Iran Rejects Iraq's Call For Cease-fire. *The New York Times*. 1982. 13 June. P. 2.

14. Kifner J. Iran: Obsessed With Martyrdom. *The New York Times*. 1984. 16 December. P. 36.

15. Lantis J.S., Howlett D. Strategic Culture. *Strategy in the Contemporary World* : collective monograph / edited by John Baylis, James J. Wirtz, Colin S. Gray, and Eliot Cohen. Oxford: Oxford University Press, 2007. P. 82–100.

16. Mason J., Charbonneau L. Obama, Iran's Rouhani hold historic phone call. *Reuters*. 2013. 28 September. URL: <https://www.reuters.com/article/us-un-assembly-iran-idUSBRE98Q16S20130928>

17. Mohseni P. The domestic implications of the interim deal for Iran. *Belfer Center*. 2013. 6 December. URL: <https://www.belfercenter.org/publication/domestic-implications-interim-deal-iran>

18. National Security Strategy of the United States of America. December 2017. 56 p. URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905-2.pdf>

19. Official Proposals on the Iranian Nuclear Issue, 2003–2013. URL: https://www.armscontrol.org/factsheets/Iran_Nuclear_Proposals

20. Rennenkampff M. Killing Soleimani: How Trump united Iran against America. *The Hill*. 2020. 6 January. URL: <https://thehill.com/opinion/national-security/476919-killing-soleimani-how-trump-united-iran-against-america>

21. Rouhani reportedly refused to take call with Trump and Macron during UN stay. *The Guardian*. 2019. 30 September. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2019/sep/30/rouhani-reportedly-refused-to-take-call-with-trump-and-macron-during-un-stay>

22. Sciolino E. Persian Mirrors: The Elusive Face of Iran. New York: Free press, 2000. 402 p. URL: <https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/tehran/inside/martyrs.html>

23. Supreme leader says Iran won't negotiate with US. *Associated Press*. 2020. 31 July. URL: <https://apnews.com/article/iran-middle-east-north-korea-alikhameini-tehran-af4c89d14274f85e59b1e35e7d462c98>

24. Tait R. Iranian President's New 'Religious-Nationalism' Alienates Hard-Line Constituency. URL: http://www.rferl.org/content/Iranian_Presidents_New_ReligiousNationalism_Alienates_HardLine_Constituency/2131415.html

25. Tehran says ready to return to full compliance with JCPOA if next U.S. admin honors the deal. *Tehran Times*. 2020. 18 November. URL: <https://www.tehrantimes.com/news/454800/Tehran-says-ready-to-return-to-full-compliance-with-JCPOA-if>

26. Tisdall S. Hassan Rouhani faces growing criticism in Iran over nuclear talks. 2014. 4 May. URL: <https://www.theguardian.com/world/2014/may/04/hassan-rouhani-iran-nuclear-talks>

27. Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015). Report by the Director General. IAEA Board of Governors. GOV/2019/21. 31 May 2019. 6 p. URL: <https://www.iaea.org/sites/default/files/19/06/gov2019-21.pdf>

28. Wainer D. Missiles in 2019 Saudi Oil Attacks Came From Iran, UN Says. *Bloomberg*. 2020. 12 June. URL:

<https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-06-12/missiles-used-in-saudi-attacks-last-year-came-from-iran-un-says>

29. Ward S. R. Iran's Challenging Victory Narrative. *Historically Speaking*. 2009. Vol. 10, № 3. P. 41–49.

30. Ziemke C.E. The National Myth and Strategic Personality of Iran: A Counterproliferation Perspective. *The Coming Crisis: Nuclear Proliferation, US Interests and World Order?* : collective monograph / edited by V.A. Utgoff. Cambridge: The MIT Press, 2000. P. 87–95.

Strategic culture factor in the nuclear negotiations between Iran and the United States

Cheban Oleksandr Yakovych

Candidate of Political Sciences,
Research Fellow
Odessa Center for Nonproliferation
Frantzusky bulvar str., 24/26,
Odessa, Ukraine

The relevance of the study is caused by the fact that Iran's nuclear program has long been one of the most acute problems of modern world politics. Diplomacy is the most effective way to resolve this issue, but negotiations with Iran have generally been very difficult, as the United States and its allies have often ignored Iran's strategic culture, i.e. the mentality of Iranian political leaders and their typical policy on strategic issues. Therefore, the aim of the article is to clarify the definition of strategic culture and to explore its impact on Iran's nuclear policy. During the research, the historical method was used, as well as the methods of comparative and situational analysis. The study found out that Iran's strategic culture combines such conflicting trends as pragmatism and radicalism in foreign and nuclear policy. Because of these contradictory features of Iran's strategic culture Iran has undergone a dramatic evolution in recent years, from aggressively renouncing any concessions regarding its nuclear program in the second half of the 2000s and early 2010s to effectively fulfilling its obligations in the nuclear field in 2016–2019, after which Iran again began to pursue a confrontational and risky policy. The study concluded that in order to encourage Iran to return to a nuclear agreement (or Joint Comprehensive Plan of Action), the United States will need to consider such features of Iran's strategic culture as readiness to high risks and fear of losing face and damaging its prestige. Therefore, study also concluded that the United States, given the above-mentioned features of Iran's strategic culture, should negotiate with Iran in a multilateral format, avoid violent provocations against that country, and not reject against Tehran's desire to preserve some advanced nuclear technologies.

Key words: Iran's nuclear program, strategic culture, Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA), nuclear policy, US-Iranian relations.